

Şəbəkə informasiya xidmətləri ilə işin texnologiyasının tədrisi metodikası.

Qlobal şəbəkələrdə informasiya xidməti. Elektron poçt.

Qlobal şəbəkələr tarixində elektron poçt (e-mail) ilk informasiya xidmətidir. Bu kompüter telekommunikasiyalarının əsas və vacib xidməti olaraq qalır. Bilirik ki, artıq bu gün ənənvi kağız poçt xidmətindən elektron poçt xidmətinə keçilir. Elektron poçt xidmətlərinin üstünlükləri (yüksək sürət, vaxtında və dəqiq ucuz daşıma) aydındır. Hazırda işgüzar və şəxsi yazışmalar e-mail vasitəsi ilə həyata keçirilir. Elektron poçt xidmətindən istifadə edən abonentin:

- **Kompüter şəbəkəsinin poçt serveri ilə əlaqələndirilən fərdi kompüter olmalıdır :**

- **Bu serverdə ona müraciət etmək üçün özünün poçtu və parolu olmalıdır;**

- **Şəxsi elektron ünvanı olmalıdır**

- **Şəxsi kompüterində elektron poçtun müştəri-proqramı olmalıdır.**

Aparatlar telefon xəttinə qoşulur və bunun üçün də istifadəçinin şəxsi telefon nömrəsi olmalıdır.

Qlobal şəbəkənin rəhbəri – şəbəkəyə qulluq edən təşkilat provayder adlanır .

Provayder istifadəçi üçün parol, elektron ünvan müəyyən edir, serverdə poçt qutusu-ona göndərilənləri yerləşdirmək üçün qovluq yaradılır. Provayder istifadəçiyə poçt-müştəri proqramını nizamlamaq və qurmaq üçün kömək edir.

Elektron məktub hazırlamaq üçün istifadəçi off-line rejimində işləyir. O, poçt müştəri -proqramının köməyi ilə məktubun mətnin formalaşdırır, alıcının ünvanını göstərir və məktuba müxtəlif əlavələr edir. Bundan sonra istifadəçi on-line rejiminə keçir, daha dəqiq desək poçt-serveri ilə əlaqə yaradır və məktubun göndərilməsi üçün onu poçta yerləşdirmək əmrini verir. Hazırlanmış məlumat serverə ötürülür və məktubu alan istifadəçi fərdi kompüterində öz ünvanına baxmaqla onu qəbul edir. Poçt qutusunda alınmış məktub ya ləğv edilir ya da saxlanılır. Poçt serveri periodik olaraq abonentlərin qutularına baxır, daxil olmuş məlumatların göndərilməsini təşkil edir. Elektron poçt misalında müasir şəbəkələrdə qəbul edilmiş müştəri-server texnologiyası çox yaxşı illüstrasiya edilir. Bu texnologiya proqram təminatının funksiyalarının ayrılmasına, server və kompüterin müştərisi arasındakı hər bir informasiya xidmətlərini təmin etməyə imkan verir. Yuxarıdakılara uyğun proqram təminatı müştəri –proqram və server proqramları adlanır. MS-DOS üçün MAIL və WINDOWS üçün isə Outlook Express populyar elektron poçt müştəri proqramlarından istifadə olunur.

Elektron poçtdan ilk istifadə zamanı məlumatlar yalnız mətni formada ötürülürdü. İkili formada verilən fayllar UUDECOD yenidən kodlaşdırma xüsusi proqramdan istifadə edilməklə bir şəkildə digər şəkildə (mətni fayllara və əksinə) çevrilir. İnternetdə belə kodlaşdırma aparmadan informasiyaları ötürmək üçün standart MIME proqramından istifadə olunur. İnformasiyanı qəbul edən maşın aldığı informasiyanı düzgün

interpretasiya edir.İndi elektron məktubda ,mətnə qrafiki obrazlar,audio informasiyalar və istənilən əlavələri yetişdirmək olar.

Qlobal şəbəkələrdə elektron poçtla yanaşı istifadəçilər üçün digər informasiya xidməti növləri də vardır.

Telnet.Bu xidmət istifadəçiyə şəbəkədən uzaqda yerləşmiş kompüterdə terminal rejimində işləməyə ,həmin kompüterdə olan proqram təminatından şəxsi kompüterində istifadə etməyə imkan verir.

FTP.Şəbəkədən uzaqda yerləşmiş kompüterin kataloq və fayllar ilə işləməyə xidmət edən şəbəkə protokol və proqramı FTP adlanır.FTP –nın müştərisi FTP-serverinin kataloqlarına baxıb ,özünə lazım olan faylların sürətini köçürə bilər.

Archie.FTP-serverlər sistemində axtarış proqramları funksiyasını yerinə yetirən xüsusi serverlər archie adlanır.Onlar lazım olan faylı tapmağa kömək edir.

Gopher. Şəbəkədən inkişaf etmiş yüksək səviyyəli vasitələrlə menyu, məlumat kitabları və s. Informasiyaların axtarılması və alınması sistemi gopher adlanır.

WAIS. Kitabxana verilənlər bazasında paylanmış şəbəkə informasiya axtarış sistemi WAIS adlanır.

Usenet. Telekonfranslar sistemi, xəbərlər qrupu Usenet adlanır. Abunəçilərlə seçilmiş mövzularda konfransların keçirilməsinə və onlara müəyyən materialın elektron poçtla göndərilməsinə xidmət edir.

Internet. Müxtəlif (dərslər və ya istifadəçilər üçün yazılmış) kitablardan İnternetin mahiyyəti ilə bağlı müxtəlif məlumatlar almaq olar. Internet nədir? sualına aşağıdakı kimi cavab vermək olar: İnternet dünyanın çoxlu sayda şəbəkələrini vahid protokolla (TCP/IP) özündə birləşdirən super şəbəkədir.

Internetin informasiya xidmətləri. İstifadəçilərin qlobal şəbəkədən istifadə etdikləri informasiya xidmətləri dünya internet şəbəkəsinin inkişafı ilə bağlıdır. Bu xidmətlər arasında əsas yeri WWW xidməti tutur.

WWW – World Wide Web ümumdünya toru adlanır. Bu internetdə hipmətn informasiya sistemidir. Son zamanlar WWW və onun proqram təminatı İnternetin universal informasiya xidmətləri vasitələrini müəyyənləşdirir. Onlar istifadəçinin praktik olaraq **FTP, e-mail, WAIS, Gopher** və s. resurslarından istifadə etməsini təmin edir.

WWW ilə bağlı əsas anlayışlar aşağıda verilir:

Web – səhifə - WWW – də öz ünvanı olan əsas informasiya vahidi;

Web – server – Web – səhifə saxlanılan və onunla uyğun proqram təminatı ilə işi təmin edən kompüter;

Web – brouzer – müştəri proqramı Web – səhifəyə baxmağı və çıxarmağı təmin edir;

Web – sayt Web serverdə verilənlər bölməsi olub, hər hansı təşkilat və şəxsə aiddir. Bu bölmədə istifadəçi özünün informasiyalarını Web səhifə ilə əlaqəli çoxluq şəklində yerləşdirir. Saytın titul səhifəsindən istifadə edərək göstərici ilə onun müxtəlif səhifələrinə baxmaq olar.

Web – browser üçün ən çox yayılmış populyar Internet Explorer və Netscape Navigator-dan istifadə olunur. Browserin əsas vəzifəsi Web – serverə müraciət edərək istənilən səhifəni tapmaq və onu ekrana çıxarmaqdır. Lazım olan informasiyanı Internetdən almaq üçün ən sadə üsul axtarılan resursun ünvanını göstərməkdir.

Informasiyanı internetdə saxlamaq və axtarmaq URL (Uniform Resource Locator) – universal ünvanlarından istifadə edilir. URL – ünvanı iki hissədən ibarətdir: 1-ci (sol) hissə istifadə olunan protokolun göstərir. 2 –ci (sağ) hissə şəbəkənin (uyğun serverin adı) hansı yerində resursların verildiyini bildirir. Bu hissələr bir-birindən iki nöqtə ilə ayrılır.

Məsələn,

[http:// serverin adı/yol/fayl](http://serverinadı/yol/fayl);

<ftp://>- ftp –serverə müraciət etmək üçün ftp protokolundan istifadə olunur;

<gopher://>- Gopher serverinə qoşulmaq üçün;

<http://> - WWW-də yerləşən hipermətnlə iş zamanı protokoldan istifadə.

Bu tip əlaqələri istənilən WWW serverə müraciət edərkən göstərmək lazımdır.

İstifadəçi Internetin bir sıra axtarış proqramlarından (axtarış serveri, axtarış sistemləri) istifadə edə bilər. Belə sistemlər münrəzəm olaraq işləyirlər. Xüsusi robot proqramlarının köməyi ilə Web serverlər şəbəkədə məzmunla bağlı məlumatlar toplayır.

Aşağıdakı populyar axtarış serverlərinin ünvanları verilir.

. [http:// WWW. Rambler.ru/](http://WWW.Rambler.ru/)

. [http:// WWW. Yahoo.com/](http://WWW.Yahoo.com/)

[http:// WWW. Excite.com/](http://WWW.Excite.com/)